

Kapitola 3.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA SMĚNEK

Vyběr z knižní literatury: Broz, *Handelsrecht und Wertpapierrecht*, 1998, s. 255 an.; Dědič a kol., *Právo cenných papírů a kapitálového trhu*, 1999, s. 141; Eliáš a kol., *Kurs obchodního práva, Obchodní závazky a cenné papíry*, 1999, s. 440 an.; Hueck/Canaris, *Recht der Wertpapiere*, 1986, s. 41 an.; Chalupa, *Zákon směnčný a šekový – I. díl*, s. 482 an.; Kopáček, *Směnky a směnčné právo*, 1993, s. 7 an.; Kovářik, *Směnka a šek v České republice*, 2000, s. 47 an.; Kovářik, *Zákon směnčný a šekový*, 1999, s. 171 an.; Marčanová, *Kapitoly ze směnčného a šekového práva*, 1996, s. 9 an.; Müller-Christmann/Schnauder, *Wertpapierrecht*, 1992, s. 44; Pášek/Voženílková, *Směnky a šeky*, 1995, s. 7 an.; Příbýl, *Směnčné právo*, 1994, s. 18 an.; Rácharčí, *Wertpapierrecht*, 1987, s. 99 an.; Rosenblüth, *Právo wekslowe*, 1936, s. 9 an.; Roth, *Grundriß des österreichischen Wertpapierrechts*, 1999, s. 29 an.; Rouček, *Nové českomonušské právo směnčné*, 1941, s. 36; Šumberg, *Naše jednotné směnčné právo*, 1941, s. 23 an.

Vyběr z časopisecké literatury: Elek, *Vznik a převod právu spojených s cennými papíry*, PaP č. 3/2001; Chalupa, *Snížení počtu účastníků základního směnčného vztahu*, PR č. 1/1997; Kovářik, *Vybrané problémy judikatury ve věcech směnčných*, SR č. 6/1998.

Obsah kapitoly:

1. oddíl: Směnka v obecné klasifikaci cenných papírů.....	33
2. oddíl: Podoba směnky.....	34
§ 1 Směnka jako listina – 34, § 2 Přísesek – 35, § 3 Fotokopie směnky – 35, § 4 Směnčné opisy – 36, § 5 Stejnopisy (duplikáty) směnky cizí – 37	
3. oddíl: Forma směnky.....	40
4. oddíl: Druhby směnky.....	41
§ 1 Vlastní směnka – 41, § 2 Cizí směnka – 42, 1. Poukázka jako principální základ cizí směnky – 43, 2. Směnky cizí se sníženým počtem účastníků – 45	

1. oddíl: Směnka v obecné klasifikaci cenných papírů

Současný zákon směnčný a šekový stejně jako ženevské úmluvy nepodává definici směnky a přenechává tento úkol teorii. Směnku lze vymezit jako *listinný cenný papír se zákonem předepsaným obsahem, v němž vystavce buď sám slibuje, že zaplatí druhé osobě určitou peněžitou částku (vlastní směnka), anebo platit určitě osobě příkazně (cizí směnka).*

S využitím kritérií používaných pro klasifikaci cenných papírů lze konstatovat, že směnka je cenný papír *listinný* (což vyplývá nejen ze ZSS, ale i z § 1 odst. 5 ZCenP a *contrario*), *umovítený*, *hlavní* (není vydávána pro uplatnění práva z jiného cenného papíru a může existovat nezávisle), *obligční na pevné plnění* (směnka může ztělesňovat jen subjektivní závazkové právo na zaplacení určité peněžité sumy), *základně převoditelný* (buď prostřednictvím rubropisu nebo postoupením pohledávky, za určitých okolností také pouhým konsensuálním předáním), *konsolidní* (vydání směnky je předpokladem vzniku práva). Je cenným papírem *abstraktním*, což se projevuje ve významu textovém (v listině nemusí v ní být uveden hospodářský důvod směnky, naopak tento údaj může za určitých okolností vést k neplatnosti směnky) a dále při uplatňování směnčných práv (větitel nemusí ve sporu prokazovat důvod směnky a je na dlužníkovi, aby se toho dovolal; současně jsou zásadně omezeny námitky směnčných dlužníků).

Sporné je, zda je směnka *investičním cenným papírem* dle § 8a odst. 2 ZCenP³⁸.

Směnka může mít formu cenného papíru *na řád nebo na jméno*, nikoliv ale cenného papíru na doručitele. Jelikož je směnka *imobilizované emitovaný cenný papír*, nelze ji imobilizovat³⁹, ani namísto ní vydat hromadnou listinu⁴⁰. Na rozdíl od většiny ostatních obligčních cenných papírů může směnka ztělesňovat více závazků různých dlužníků.

³⁸ Kladeh stanovisko zastává např. Kovářik, *Směnka a šek v České republice* 2001, s. 143.

³⁹ Stov. § 38 ZCenP.

⁴⁰ Stov. § 3 odst. 5 ZCenP.

2. oddíl: Podoba směnky

§ 1 Směnka jako listina

Směnka je cenný papír s výjimečně listinnou podobou. Nelze ji vydat v podobě zaknihovaného cenného papíru. Jako u všech listin se užívá jako podkladu směnky zpravidla papír, přípustné budou ale i jiné materiály způsobilé zachytit směnečný text v takové podobě, aby bylo možno rozoznat rub a líc hmotného podkladu. Dřívejší směnečnou judikaturou byly akceptovány poměrně netradiční materiály. V této souvislosti se často cituje prastarý judikát o směnce vystavené na víčku krabice od doutníků⁴¹. V anglo-americké literatuře bývají uváděny i daleko kurióznější podklady pro směnečnou prohlášení⁴².

Text směnky může být vytvořen vlastnoručně nebo mechanicky. Jedinou povinně vlastnoruční (autografní) náležitostí jsou podpisy účastníků, resp. podpisy fyzických osob – reprezentantů osob právnických (zástupců a členů statutárních orgánů).

Text směnky obvykle vzniká vyplněním směnečných formulářů s charakteristickým úzkým a podélným formátem. Jejich použití lze jen doporučit. Standardizované formulářové schéma umožňuje účastníkům rychlejší orientaci v textu a pohodlnou kontrolu formálních náležitostí směnky. Text je navíc ve formulářích zhuštěn, což ztěžuje zfalšování listiny. Na druhou stranu některé zdánlivě vyžadované údaje mohou být pro laiky i zavádějící⁴³ a mnohdy obsahují formuláře zbytečné údaje, které potom musí účastníci

⁴¹ Svamberg, Naše jednotné směnečné právo, 1941, cituje na s. 27 příslušné soudní rozhodnutí ze sbírky Österreichische Gerichtshalle, sv. 17, str. 13.

⁴² Snad v žádné angloamerické úřednici směnečného práva nechybí odkaz na případ *Rez v. Hadlock, resp. Board of Inland Revenue v. Hadlock*, který je znám též pod názvem „*The Negotiable Cow*“. Žalovaný zde postavil směnku k úhradě svých daňových nedoplatků na živé krávy. Případ je sice smyšlený – jde o jeden z *misleading cases* z knihy *Uncommon Law* anglického právníka Patricia Herberta (P. Herbert, Uncommon Law, Londýn, Methuen & Co. 1964) – je však vyznačen natolik dobře a argumentace ve prospěch platnosti směnky je natolik brilantní, že je na příklad k pobavení čtenářů (a jistě i samotných autorů) odkazováno stejně, jako kdyby byl reálný.

⁴³ Existuje formulář vlastních smének, do jehož levé lícové části umístili autoři (snad z bezradnosti nad prázdny místem v směnce cizí jinak vykyté místem pro akceptaci) předisk pro avalské prohlášení. Tím se přibližujeme současným ruským poměrům, kde je kolonka pro směnečné rukojmí součástí téměř každého formuláře.

škrtat, což dle okolností může vzbudit pochybnosti o směnce, resp. o čase provedených změn.

§ 2 Přivěsek

U relativně nevelkých směnečných formulářů, ale jistě také u smének většího formátu, může při převodech směnky snadno dojít k situaci, že na rubu již nebude pro další převodní zápisy (rubopisy, indosamenty) místo. Proto právě v souvislosti s převody směnky pomocí indosace upravuje ZSS tzv. *přivěsek*⁴⁴ (čl I § 13 ZSS). Dle citovaného ustanovení lze indosament napsat na směnku nebo na list s ní spojený (přivěsek).

Jde v podstatě o nastavení směnky o další listinu⁴⁵, která mívá zpravidla velikost směnky. Obě původně samostatné listiny bude třeba pevně spojit, v žádném případě nepostavuje jen volně přiložení přivěsku ke směnce nebo jejích nestálé spojení, např. kancelářskou sponkou. Pokud by snad byl popsán i přivěsek, lze připojit další list jako druhý přivěsek. Z bezpečnostních důvodů doporučuje Svamberg⁴⁶, aby byl poslední rubopis na směnce napsán přes spojení směnky a přivěsku, aby bylo možno prokázat, že případně oddělené listiny byly původně spojeny.

Přivěsek lze využít kromě *indosace* i pro *prohlášené směnečných rukojmí* (stov. čl. § 31 odst. 1 ZSS), k *vyznamčení vyšší moci a protestací doložky* (stov. § 54 odst. 2 a § 86 ZSS). Jiné zápisy (např. akceptaci) na něm účinným způsobem pořádit nelze.

§ 3 Fotokopie směnky

V praxi si dlužník velmi často odnáší prostou, často však i úředně ověřenou, fotokopii směnky, kterou podepsal a vydal věřiteli. Někdy je tato kopie opatřena či doprovázena potvrzením věřitele o převzetí originálu směnky.

⁴⁴ Pro přivěsek se používá také označení *nádatovek* či *allonge*, resp. *alonž*.

⁴⁵ Z rozsudku Vrhelnho soudu v Praze, sp. zn. 5 Cmo 385/95, publikovaného v časopise SR, č. 5/1996, s. 127: „Přivěsek ke směnce podle § 13 odst. 1 zákona směnečného a šekového není částí směnečné listiny jen graficky oddělená. Přivěsek je původně samostatný list papíru, dodatečně k dřívější směnečné listině pevně připojený. Jde o nejpřave samostatně, ohraničené hmoty, následně pevně spojené, nikoliv jen přilázané“.

⁴⁶ Svamberg, Naše jednotné směnečné právo, 1941, s. 103.

Opatrný dlužník bude tuto kopii (s případným protokolem o předání směnky) vyzádat a poctivý majitel by se jejích pořízení neměl bránit.

V případném sporu může totiž tato listina posloužit jako bezpečná opora pro námitku dodatečné změny textu (zfalšování směnky)⁴⁷. Jiný než důkazní význam ovšem fotokopie směnky v zásadě nemá.

Výslovně se s *ověřeným opisem směnky* v ZSS počítá pouze v případě *postihu pro částečné nepřijetí*. Podle § 51 ZSS se při postihu po částečném přijetí může ten, kdo zaplatí částku, pro kterou nebyla směnka přijata, domáhat, aby toto placení bylo na sménce vyznačeno a jemu o tom vydáno potvrzení. Mimo to mu musí majitel vydat *ověřený opis směnky* a protest, aby umožnil další postih.

§ 4 Směnecné opisy⁴⁸

Od běžné fotokopie směnky je nutno striktně odlišovat směnecné opisy (§ 67–68 ZSS). Jde o specifické kopie originálu směnky (vlastní i cizí), které mohou posloužit jako médium pro některá směnecná prohlášení.

Ke zhotovení opisu je oprávněn každý majitel směnky. Počet přitom není nijak omezen. Pořízení opisu je velmi jednoduché: majitel nejprve přesně zreprodukuje text směnky. Přepíše tedy veškeré (i právně nevýznamné) zápis y na sménce, včetně indosamentů, přičemž podpisy vhodným způsobem naznačí. Tento úkol mu může významně ulehčit kopírovací technika – základem opisu může jistě být i běžná scelená fotokopie léní i rubové strany směnky, která požadavky zákona na věrnou reprodukci originálu pochopitelně splňuje absolutně.

Kromě toho musí být kopie (přepis) jasně *označena jako opis*, například nadpisem listiny „Opis“. V opačném případě by listina mohla být posuzována jako běžná směnka a nikoliv jako opis. Z opisu musí být dále zřejmé, kam až sahá kopie (např. doložkou „až sem opis“, „koniec opisu“, „až sem opis, dále jen originál“ atp.). Tyto doložky se označují jako tzv. *arretační klauzule*.

⁴⁷ K tomu bližze kapitola 6.

⁴⁸ S ohledem na systematickou výkladu pojednávám o směnecných opisech a stejnopisech v souvislosti s podobou směnky. Studentům, kteří se se směnecným právem setkávají poprvé, doporučuji tyto pasáže přeskocit a vrátit se k nim až po výkladech směnecného rukojemství, indosace a postihu.

Opis lze *indosovat a opatřit rukojemským prohlášením* s tímž účinkem jako originál (přepis). Může proto v praxi posloužit podobně jako přivesek – po vyčerpání textu směnky budou další rubopisy a případná rukojemská prohlášení pokračovat na opisu. Aby nedošlo k rozchodu směnky a jejího opisu, je vhodné na originále vyznačit *uzavírací doložkou* (tzn. *zastavovací prohlášení*), že relevantní jsou již jen rubopisy na opisu (např. „odtud platí rubopisy jen na opisu“). V takovém případě je indosament napsaný později na prvopisu neplatný a význam budou mít pouze indosamenty napsané na opisu.

Na rozdíl od přivesku není ale opis se smenkou spojen, jde o zcela samostatnou listinu. Poslouží proto např. i tak, že si majitel směnky ponechá originál v bezpečném depotu a *převodý* či *směnecné rukojemství realizuje na opisu*. Opis tak umožňuje avalovat sménku na dálku, aniž by ji směnecný rukojemí vůbec měl v rukou. *Nelze ho ale využít jako podklad pro akceptaci*.

Ke komplikacím může dojít při převodu opisu, pokud její získá majitel bez originálu. V takovém případě musí majitel nejprve z tzv. *depozitní doložky* zjistit, kdo má mít v rukou prvopis (směnka musí tento údaj obsahovat⁴⁹). Depozitář je potom povinen vydat originál řádnému majiteli opisu. V opačném případě (depozitář sménku buď nemá, anebo ji odmítá vydat) musí majitel nechat provést tzv. *vydávací (perkviziční) protest*⁵⁰ a poté může s opísem uplatnit práva proti dlužníkům na něm podepsaným (indosantům a avalům)⁵¹.

§ 5 Stejnopisy (duplikáty) směnky cizí

Na rozdíl od opisu je možno ve stejnopisech (§ 64–66 ZSS) vydat pouze sménku cizí⁵², vydání vlastní směnky ve více stejnopisech zákon nedovoluje. Podstatou je vystavení jedné směnky na více listinách. To má pro majitele nesporný bezpečnostní význam a umožňuje mu i rychlejší zhodnocení směnky. Pokud je směnka vyhotovena ve dvou duplikátech, lze například

⁴⁹ Bližze viz § 68 odst. 1 ZSS.

⁵⁰ Doložka „bez protestu“ se ne vždy perkvizičních protestů, této protestacní povinnosti nemusí být majitel zbaven.

⁵¹ Stov. § 68 odst. 2 ZSS.

⁵² Stov. § 77 odst. 1 ZSS. Pokud se proto ve výkladech o stejnopisech hovoří o sménce, má se tím na mysli pouze směnka cizí.

první vyhotovení zaslat směnečníkovi k přijetí, zatímco druhé vyhotovení již mezitím může být převedeno. Při řádném zacházení by se měly veškeré stejnopisy sejit v rukou jedné osoby.

Směnka může být vydána ve více stejnopisech již při svém prvním uvedení do oběhu nebo – pokud tomu nebrání zvláštní výstavcová dohoda⁵³ – může kterýkoliv majitel žádat jejich vyhotovení kdykoli později. Za tím účelem se obrátí na svého indosanta a ten opět na svého indosanta, až v tomto pořadí směnka dospěje k výstavci. Výstavce vyhotoví stejnopis a stejnou cestou se listina vrací zpět – indosanti opakují své indosamenty; aby tak vznikla identická vyhotovení, a předávají stejnopis vždy dál dokud neskončí v rukou majitele, jenž o vydání stejnopisů požádal. *Podpis akceptanta* by měl být ale pouze na jednom stejnopisu, v opakém případě akceptantovi hrozí že bude ze směnky plátit dvakrát.

Stejnopisy jsou v podstatě identické listiny, které se od sebe odlišují pouze průběžným číslováním. Číslování musí být součástí směnečného textu. V ideálním případě tedy na prvním stejnopise najdeme text „za tuto první směnku“, na druhém potom text „za tuto druhou směnku“ atd. Než bude postarčovat např. jen číslo v rohu listiny – v takovém případě získají účastníci namísto jedné směnky vyhotovené ve stejnopisech několik samostatných smének (srov. § 64 odst. 2 ZSS).

Stejnopisy jsou si vzájemně rovnocenné; zaplacením *jednoho ze stejnopisů zaniká její práva ze všech ostatních*. Z této zásady jsou dvě výjimky a obě se týkají případů, kdy bylo se stejnopisy nesprávně manipulováno:

- a) Jelikož mohou být stejnopisy indosovány, může dojít k situaci, že některý z majitelů (např. s cílem opatřit si podvodně peníze) převede stejnopisy na dva různé majitele. Indosant, který indosoval dvakrát, je zavázán ze všech nevrácených rubopisů (§ 65 odst. 1 ZSS). Při *rozšíření směnky* bude tedy indosant zavázán dvakrát – vůči různým majitelům stejnopisů. Pro dosažení dužníky se rozšířením směnky v zásadě nic nemění, ti mohou být postihováni jen jednou.
- b) Druhá výjimka se týká případů, kdy *akceptant přijal více duplikátů*. Z ustanovení § 65 odst. 1 ZSS vyplývá, že akceptant je zavázán z každého stejnopisu, jenž mu nebyl vrácen. Je tedy možné, že akceptant bude muset plátit dle okolností dvakrát, pokud se mu nepodaří stáhnout z oběhu všechny akceptované stejnopisy. Z toho je

⁵³ Nárok na vystavení dalších vyhotovení věřitel nemá v případěch, že ze směnky vyplývá, že má být unikátem („Za tuto jedinou směnku zaplatíte“). Tyto směnky se označují někdy jako solasměnky.

zřejmé, že směnečník, který akceptoval první vyhotovení, nebude akceptovat druhý stejnopis a ani za něj nebude plátit, jinak se vystavuje riziku duplicitního placení. Je věci směnečného věřitele, aby si opatřil akceptovaný první stejnopis.

Stejnopisy se budou zpravidla používat při *akceptech na dálku*. Zaslání směnky v jediném vyhotovení je z pohledu majitele značně rizikové. Řešení se nabízí ve vyhotovení směnky ve dvou stejnopisech: první z nich si majitel ponechá ve svém držení, resp. jej dále převede (tento stejnopis se proto označuje jako *circulační*) a druhý (*tzv. akceptační*) stejnopis zašle k přijetí. Adresátem může být přímo směnečník, ale častěji jde o mandátáře majitele, který pro něj akcept obstará⁵⁴.

V circulačním stejnopise se uvede, kdo má duplikát zaslany k přijetí (§ 66 odst. 1 ZSS). Tato osoba je potom povinna vydat akceptační stejnopis majiteli stejnopisu circulačního. Nemá-li stejnopis vydán, může se majitel směnky domáhat jeho vydání. Postih může vykonat, když – podobně jako u opisů – zřídí *perkviziční protest*⁵⁵.

Je třeba upozornit na to, že při použití stejnopisů (zejména pokud je jejich počet vyšší) vznikají mnohdy komplikované a docela nepřehledné situace. Správné nakládání se směnečnými duplikáty proto předpokládá dokonale zvládnutí zákonné úpravy.

⁵⁴ Dle § 21 ZSS nemusí směnku k přijetí předkládat jen její majitel, nýbrž kdokoli, kdo má směnku v rukou.

⁵⁵ Srov. § 66 odst. 2 ZSS.

⁵⁶ Stejně jako u opisů není počet stejnopisů v zákoně limitován. Faktickou překážkou nepraktického zvyšování počtu stejnopisů byla dříve kolková povinnost (dnes již ovšem zrušená).

Rozdíly mezi stejnopisy a opisy lze přehledně znázornit takto:

<i>Stejnopisy (duplikáty)</i>	<i>Opisy</i>
Ve stejnopisech lze vydat pouze směnkou cizí (arg. ex silentio k § 77 ZSŠ).	Opisy jsou přípustné u směnký cizí i vlastní (§ 77 odst. 1 ZSŠ).
Vystavce je oprávněn zakázat vystavení směnký ve více duplikátech (§ 64 odst. 3 ZSŠ).	Pořízení opisu nemůže být nijak omezeno (§ 67 odst. 1 ZSŠ).
Ke zhotovení stejnopisů je oprávněn pouze vystavce směnký (§ 64 ZSŠ).	Ke zhotovení opisu je oprávněn každý majitel směnký (§ 67 odst. 1 ZSŠ).
Příjemce může akceptovat kterýkoliv ze stejnopisů.	Opis nelze akceptovat, pouze indosovat nebo opatřit rukojemským prohlášením (§ 67 odst. 3 ZSŠ).
Na žáděm ze stejnopisů nelze zastavit další indosaci směnký.	Doložkou na směnce může být zastaven oběh prvopisu; indosovat bude možné jen na opisu (§ 68 odst. 3 ZSŠ).

3. oddíl: *Forma směnký*

Ze tří forem (strov. § 3 odst. 1 ZCenP), které obecně přicházi u cenných papírů v úvahu, může mít směnka jen dvě z nich: *na řad nebo na jméno*. Směnka na doručitele je nepřijímatelná.

Pokud ve směnce není odchylně doložky, jde o směnku *na řad (ordre-směnkou)*, jež se primárně převádí pomocí rubopisů. Na rozdíl od některých cenných papírů⁵⁷ není nutné směnku opatřit doložkou „na řad“⁵⁸. Ta je sice

⁵⁷ Např. u náložného listu, strov. § 614 odst. 1 písm. d) ObchZ.

⁵⁸ V praxi se lze někdy setkat se zcela nesprávným názorem, že směnka, pokud má být ordresměnkou, musí obsahovat doložku „na řad“. Argumentuje se ust. § 1 bodem 6 ZSŠ, podle kterého musí směnka obsahovat „jméno toho, komu nebo na jehož řad má být